

הרב מנחם מענדל נאה

ראה"כ חו"מ בישיבת עץ חיים ג"ג

בדין שיעור כזית שהוא הלכה למשה מסיני תשובה על מאמר ר"ח בניה בשיעור כזית

בספר 'מידות ושיעורי תורה' לר"ח בניה (עמוד תקכ"א) מביא מאמר על הזית וכתב דברים נגד גמרות מפורשות ונגד גדולי הפוסקים, וכיון שראיתי בכמה ספרים שדורשים ועוסקים בפסקי הלכה שמעתיקים ממנו וסומכים עליו בעינים עצומות בלא לבדוק את תוכן הדברים, מצאתי לנכון להעיר על דבריו ולהעמיד דברים על דיוקם על מנת להסיר מכשול.

שיעור כזית הוא כפי המסורת מחז"ל ולא נמדד בזית דימנינו

כוונתו של ר"ח בניה במאמרו לשנות את יסודות השיעורים הנהוגים מקדמת דנא מה שקבעו חז"ל ששיעורים הם הלכה למשה מסיני ופסקו רבותינו מזמן הראשונים ועד זמננו שכל השיעורים תלויים אלו באלו כולל שיעור כזית, שהרי שיעור כזית הוא כחצי ביצה לשיטת התוס' או כשליש ביצה לשיטת הרמב"ם, וכתב ר"ח בניה כמה פעמים במאמרו שמשערים שיעור כזית בזית הטבעי שבדורנו. יוצא מדבריו ששיעור כזית הוא שיעור בפני עצמו משהו קטן ביותר ואינו נוגע לשאר השיעורים, דבריו נסתרים מהראיות דלקמן.

א. הנה ר"ח בניה חולק על הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות ה"א) שכתב: "כל איסור מאכלות שבתורה שיעורן בכזית בינוני", ובהלכה ב "שיעור זה עם כל השיעורין הלכה למשה מסיני", וכתב ה'מגיד משנה' (פ"א מעירובין ה"ב) שכל השיעורים תלויים אלו באלו, דהיינו שגם שיעור כזית תלוי ביחס לגודל הביצה.

ב. הרמב"ם (פ"ב מטומאת מת ה"ב) כתב "אף על פי שהשיעורין כולן הלכה למשה מסיני הן, אמרו חכמים תחילת ברייתו של אדם כזית ולפיכך שיעור טומאת בשרו כזית", ובתוספתא אמרו שכזית מהמת מטמא שכן תחילת יצירתו של האדם בכזית; היתכן שתחילת יצירת האדם ישתנה ממקום למקום מצפון הארץ לשפלת לוד לפי גודל הזית הטבעי אתמהה.

ג. עיין בתוס' ד"ה גפן עירובין (דף ד.) שמביא תוספתא וזה לשונו: "כיצד יעשה מביא כוס מלא יין ומביא זית אגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב ואם לאו פטור". רואים מלשון הגמרא והתוספות דהשיעור הוא דוקא בזית אגורי שהוא הלכה למשה מסיני.

ד. שיטה זו היא נגד דין השלחן ערוך (או"ח סימן תפ"ו) שפסק ששיעור כזית הוא כחצי ביצה לשיטת התוס' וכן פסק הרמ"א בדרכי משה (סימן תע"ה א) בשם התרומת הדשן; או כשליש ביצה לשיטת הרמב"ם.

האם שיעור כזית הוא שיעור האכילה הקטן ביותר?

עוד כתב ר"ח בנ"ש (שם עמוד תקכ"א) שכזית הוא שיעור אכילה הקטן ביותר המובא בש"ס.

דבריו יסודם בטעות שודאי יש שיעור אכילה קטן מכזית כדמוכח מהראיות דלקמן.

א. נעלם ממנו ולא ידע דברי רמב"ם מפורשים שכתב (בפ"ב ממאכלות אסורות ה"ז) "שמונה שרצים האמורים בתורה וכו' האוכל מבשרן בכעדשה לוקה שיעור אכילתן כשיעור טומאתן" והוא מהגמרא מעילה (ט:); כמבואר ב'מגיד משנה'.

ב. וכן דברי ר"ח בנ"ש נסתרים מהשו"ע (או"ח סימן ר"י סעיף א) האומר שיש פוסקים כהירושלמי (פרק כיצד מברכין ה"א) שעל בריה פחות מכזית כגון ענב או גרגיר רמון מברכים ברכה אחרונה, וכתב שעל כן נכון שלא לאכול בריה פחות מכזית. ואם נאמר כדברי ר"ח בנ"ש שמשערים בכזית דזמנינו הרי סתם ענב הוא הרבה יותר גדול מזית הטבעי ומדוע כתב השו"ע שלא לאכול ענב.

ג. הגמרא יומא (דף לט.) אומרת משנפטר שמעון הצדיק היה מגיע לכהנים מלחם הפנים כשיעור של פול והקשה ה'מנחת חינוך' (מצוה קל"ד) שהרי שיעור אכילה הוא בכזית ואיך יצאו ידי חובה באכילת פול שהוא קטן מאד נגד כזית, ותר"ץ ה'בית הלוי' (ח"א סימן ב אות ז) שבאכילת קדשים המצוה היא שהקדשים יהיו נאכלים ולכן גם בפול קיים מצות אכילת קדשים. וכן מה שכתב ר"ח בנ"ש שמשערים כזית הטבעי נסתר מקושית ה'מנחת חינוך' שהרי פול הוא יותר גדול מהזית הטבעי ומדוע שלא יצאו בו ידי חובה של אכילה כזית.

האם שיעור כזית הוא רק שיעור אכילה?

בהמשך דבריו כתב ר"ח בנ"ש "והנה לכל השיעורים, קיימת חשיבות, וכמבואר בש"ס, וכמו: גרוגרת - שיעור אוכל לכל דייר בערובי חצרות, ביצה - אכילה שיש בה שביעה, אולם לזית לא מצאנו חשיבות מיוחדת אלא שהוא רק שיעור אכילה" עכ"ל, דבריו אינם נכונים כלל מבואר בש"ס הפוך מדבריו, שודאי שיעור כזית יש לו נפקא מינה גם לדברים אחרים כדלהלן.

א. הגמרא מנחות (דף נט:) אומרת נתן כזית לבונה על גבי משהו מנחה פסלה מאי טעמא לא יתן כתיב עד דאיכא נתינה עליה, דהיינו נתינה בכזית, ואם כן רואים במפורש שכזית הוא לא רק שיעור אכילה.

ב. בדין 'ניטל הכבד' הגמרא חולין (דף מו.) אומרת שאם נשתייר כזית ממנה וכזית במקום מרה כשרה ופסק הרמב"ם (פ"ח משחיטה הכ"א) "כבד שניטלה כולה טרפה ואם נשתייר ממנה כזית במקום שהיא תלויה בו וכזית במקום מרה הרי זו מותרת", ואם כן שיעור כזית כבד קובע את הדין האם הבהמה כשרה או טריפה ולא כדברי ר"ח בניש שכזית הוא רק שיעור אכילה.

ג. בגמרא עירובין (דף ד:) ארץ שרוב שיעוריה כזיתים ומפרש רש"י אכילת חלב ודם ונותר ופיגול וטמא ונבילה ובהמה טמאה ובשר המת להאחיל ומגע נבילה, והרי בשר מן המת שמטמא באהל אין זה שיעור אכילה, והסברא שהשיעור בכזית כתב בהקדמה לספר 'שיעורי תורה' בשם התוספתא שכזית מהמת מטמא הואיל והוא תחילת יצירתו של אדם.

ד. בגמרא פסחים (דף מט.) מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש אם לא עבר צופים צריך לחזור ולשרפו לפני הבירה ושיעור בשר קודש הנפסל ביוצא שצריך לחזור ולשרפו הוא בכזית.

ה. וכן בדין שחיטת פיגול זבחים (דף כט:) אם חשב לפגל בכזית הוי פיגול.

ו. הגמרא שבת (דף ע"ז.) אומרת ששיעור הוצאה בשבת של יין יבש לשיטת רבי נתן הוא בכזית, וכן פסק הרמב"ם (פ"ח משבת ה"ב) יין כדי רובע רביעית ואם היה קרוש בכזית.

ז. וכן לגבי איסור 'בל יראה ובל ימצא' השיעור הוא בכזית כמבואר ברמב"ם (פ"ב מחמץ ומצה הט"ו), ופשוט שאין דין זה מחמת גדרי אכילה, שהרי שאור אף על פי שאינו ראוי לאכילה עובר עליו.

ח. ועוד ראייה מהמשנה ביצה (דף כ"ה.) בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא אם כן יש שהות ביום לאכול ממנה כזית צלי רבי עקיבא אומר אפילו כזית חי מבית טביחתה, יוצא שזמן שיעור אכילת כזית קובע הדין האם מותר או אסור לשחוט את הבהמה ביום טוב.

ט. וכן לגבי הפרשת חלה בזמן הזה כתב הרמ"א (יור"ד סימן שכ"ב סעיף ה) שהמנהג לקחת כזית.

י. לגבי נטילת ידים פסק המחבר (סימן קנ"ח ג) שעל פחות מכזית אין צריך נטילת ידים.

כיצד 'המחדשים' דוחים את דברי הראשונים מההלכה

עוד דבר פלא כתב ר"ח בניש (שם עמוד תקכ"ו) שיש להבין מדוע הראשונים שבארצות אשכנז, קבעו את נפח הזית על פי היחסים העולים מהגמרא, ולא התייחסו לנפחו הטבעי ומתרחץ שבמקומם צרפת ואשכנז לא היו הזיתים מצויים.

עמדתי משתומם על דברים אלו היתכן לתלות בוקי סריקי בדברי בעלי התוס' שאם הם היו יודעים את גודל הזית הטבעי הם לא היו מדייקים את שיעור כזית מדברי הגמרא, יוצא מדברי ר"ח בניש שהגמרא לא ידעה את המציאות?!

א. כשיטת התוס' פסקו הראב"ה והראב"ן, האור זרוע, התרומת הדשן, המהרי"ל ועוד ראשונים רבים, וכן רובם של גדולי הפוסקים האחרונים, היתכן שכל גדולי ישראל אלו לא ידעו את המציאות?.

ב. כבר כתב הט"ז (יור"ד סימן מ"ד ס"ק י"ב) בשם המהרש"ל שקבלה בידנו מבעלי התוס' שזית חצי ביצה אף על פי שאין עתה נמצא כך כלל וכלל.

ג. ועוד שהרי המחבר (סימן תפ"ו) מביא להלכה את שיטת התוס' והרי הוא היה בארץ ישראל.

ד. וכן ה'מלאכת שלמה' שהיה תלמיד של ה'שיטה מקובצת', חי בארץ ישראל וכתב שיעור כזית לשיטת ה'מגיד משנה' לפי משקל, ויוצא שמשקל הזית כ-28 גרם.

ה. כן כתב השל"ה הקדוש (שער האותיות אות הקו"ף - קדושת האכילה) זית הוא כחצי ביצה והרי השל"ה היה גר בארץ ישראל.

ו. בארץ ישראל היו כשלוש מאות מבעלי התוספות, ראה למשל תוס' (מגילה דף ד. ד"ה שאף) שמביא מרבינו יוסף איש ירושלים.

ז. וכתב היעב"ץ בספרו 'מור וקציעה' (סימן ר"י) "שיעור כזית הוא יותר גדול מהזיתים הגדולים הבאים כבושים בקנקנים מאספמיה, שהם הרבה יותר גדולים מזיתים רגילים, והוא יותר גדול מוול נוס [אגוז מלך] תדע שהרי זית הוא חצי ביצה". עכ"ל [דברי היעב"ץ הללו אינם נמצאים בשום ספרים שכתבו על שיעור כזית בדור האחרון!], והרי אותה תחבורה שהיתה בזמן היעב"ץ באשכנז היתה בזמן בעלי התוספות שחיו כחמש מאות שנה לפניו, ואם כן ברור שהמצאת ר"ח בניש שבעלי התוספות לא ראו זיתים מימיהם נסתרת מדברי הפוסקים, ומלבד זאת לסברת ר"ח בניש שמשערים בכל דור בזיתים שנמצאים, הרי יתכן שבזמן התוס' היו זיתים גדולים בגודל חצי ביצה, ודייקו כן גם מדברי הגמרא.

האם פחות מכזית נקרא מעשה אכילה?

עוד כתב ר"ח בניש שם והעתיק את הדברים רה"י מרגולין בספר 'הידורי המידות' (עמוד פ"ח) "שיעור זית הוא מפני שיש לו חשיבות אוכל שיצא מכלל פירור, ומכאן זה יש חשיבות מסויימת באכילתו, ובפחות מכך לא נקרא שעשה מעשה אכילה אלא שבלע פירור ונקראת טעימה".

דברי הבל הם שודאי גם פחות מכזית נקרא אכילה כמבואר בראיות דלקמן:

א. ר"ח בניש לא ידע רמב"ם מפורש (פי"ד ממאכלות אסורות ה"ב) שפסק "ואסור מן התורה לאכול כל שהוא מדבר האסור אבל אינו לוקה אלא על כזית ואם אכל כל שהוא פחות מכשיעור מכין אותו מכת מרדות" ואם כן רואים ברור שגם פחות מכזית נקרא מעשה אכילה.

ב. ה'משנה למלך' (פ"א מחמץ ומצה ה"ז) הביא תוס' ור"ן שסוברים שכל מקום שנאמר אכילה בתורה כל שהוא משמע, ובאה ההלכה למשה מסיני והעמידה הדין שדוקא בכזית לוקה.

ג. אכל כחצי זית והקיא וחזר ואכלו כתב הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות ה"ג) דהוי אכילה ולוקה, וכתב המנחת חינוך (מצוה י) שהוא הדין באכילת מצה שאם הקיא חצי זית וחזר ואכלו יצא שיעור אכילת כזית מצה, ולדברי ר"ח בניש שפחות מכזית לא נקרא אכילה אלא טעימה בעלמא שבלע פירור כיצד יצטרפו טעימה ועוד טעימה בעלמא לשיעור אכילת כזית, אלא הדבר פשוט שגם פחות מכזית נקרא אכילה.

ד. וכן דברי ר"ח בניש נסתרים מהגמרא מנחות (דף עה:): אמר רב יוסף האי חביצא דאית בה פירורין כזית וכתב רש"י כ"י דבחד פירור איכא כזית, ואם כן גם שיעור כזית נקרא פירור.

ה. לא ידע גמרא מפורשת שגם כזית נקרא פירור כמבואר בגמרא ברכות (דף נב:): וזה לשונה: ובית הלל אומרים אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהם כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית, יוצא מדברי הגמרא שגם כזית הוא בגדר פירורין.

האם הנודע ביהודה הוא דעת יחיד

עוד כתב ר"ח בניש (עמוד תקכ"ח) וזה לשונו: "והנה למרות ששיטתו של הנודע ביהודה התקבלה על ידי כל הגדולים שבתקופה שלאחריו, מכל מקום היינו דוקא בשיעורי מדות הנפח, וכמו שיעור עשרון לחלה, ורביעית כד' אולם בענין הכפלת מדת "כזית" מחצי ביצה לביצה, נותרה דעתו כשיטת יחיד". עכ"ל

דהיינו ר"ח בניש טוען שעיקר חידושו של הצ"ח לא התקבל להלכה שהרי כתב הצ"ח בפסחים (דף ק"ט). "דאידי דחביבא לי אכילת מצה, אמרתי לדון בשיעורה, וכתב שם שהביצים התקטנו לחצי, ועל כן יש לאכול מצה בשיעור של ביצה של זמננו. והוסיף כל מה שכתבתי אינו אלא לחומרא, ולא באתי להקל חלילה".

מה שכותב ר"ח בניש שעיקר חידושו של הצ"ח לא התקבל להלכה דברי תימא הם:

א. שהרי ה'משנה ברורה' (סימן תפ"ו), הביא את השערי תשובה שבדאורייתא יש להחמיר את חומרת הצ"ח.

ב. בספר 'שיעורי תורה' (שער ה אות א) הביא שבספר שערי רחמים מנהגי הגר"א כתב שיש להחמיר לפי דברי הגאון בשיעור רביעית וכזית בפסח.

ג. וכן כתב בספר 'מעשה רב' (אות ק"ה) לאכול שיעור של כביצה.

ואם כן דברי ר"ח בניש שהנודע ביהודה הוא דעת יחיד בזה, נסתרים מהשערי תשובה והמעשה רב וכן לא ידע משנה ברורה מפורש, וכיצד בא לפסוק הלכות כנגד עמודי ההוראה בעולם, בדברים שבזוהר מלבד.

כיצד 'המחדשים' מעוותים את הפשט בשלחן ערוך

עוד כתב ר"ח בניש (עמוד רנ"ד הערה 111) וזה לשונו: ובטעם שכתב בשו"ע בלשון י"א כתב בספר נר מצוה סימן טו"ב מפני שיש חולקים והיא שיטת הרמב"ם שכזית פחות משליש ביצה, אולם הוקשה לי מדוע לא הביא דעת החולקים. ונראה לי שדעתו שסתמא זית הוא כזית במציאות, וכמו בשאר השיעורים, וא"צ להביא שיעור לכך שכן אין צורך ליתן שיעור לשיעור, וכמו שלא כתב שיעור ביצה וכדומה וכו', ועפ"ז יתפרשו דברי השו"ע בשיעור כזית: כזית הוי כזית במציאות, וי"א דהוי כחצי ביצה.

הנה ר"ח בניש מעקם את הפשט בשו"ע וגם משנה את ההלכה כנגד כל הפוסקים, ונביא לדוגמא את לשונו של שו"ע הרב: "כזית האמור בכל מקום אינו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזה זית הנקרא אגורי ששמנו אגור בתוכו ושיעורו יש אומרים שהוא כחצי ביצה ויש אומרים שהוא פחות מעט משליש וכו' וכל דבר שהוא מן התורה יש להחמיר כסברה הראשונה", דהיינו שלא רק שר"ח בניש עוות את הפשט בשלחן ערוך שכאילו סובר שמשערים כזית בזית הטבעי אלא כתב שכך היא עיקר ההלכה, ואיזה יש אומרים סוברים אחרת.

הנה לא די בכך שר"ח בניש למד בעצמו את ההלכה בטעות אלא בא גם ללמד את הטעות לאחרים כלשון הגמרא (שבת קכד): לא מסתייא דלא גמירי, מיגמר נמי מיגמרי וכתב רש"י שמלמדין שיבוש שבידם לאחרים.

סיכום הדברים: ודאי דאין לזוז מפסק השלחן ערוך וכל גדולי הפוסקים ששיעור כזית הוא כחצי ביצה, או שליש ביצה, וצריך להחמיר בדאורייתא.

הלכה למעשה כפי שפסק מורינו הגאון רבי חיים נאה:

- שיעור כזית מצה, משקלו 27 גרם, דהיינו כשליש מצה של קוממיות.
- שיעור כזית מרור. שהוא מצוה דרבנן הוא כשליש ביצה וחסה משקלו מן העלים 17 גרם, ומן הקלח 19 גרם.

- שיעור צירוף האכילות, באכילת מצוה כגון כזית מצה ומרור, הוא 4 דקות.
- שיעור רביעית הוא 86 גרם גמטריה כוס.

ביאור בענין כזית

חוסר הבנה בסיסי של 'המחדשים' בדברי הגמרא

בספר 'הידורי המדות' רה"י מרגולין בעמוד השער וכן כמה וכמה פעמים בתוך הספר הביא זיוף של כתב ידו של הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א "כמדומה שכך היה אאמו"ר זצ"ל פוסק בשם החזו"א שעל שליש ביצה אפשר לעשות ברכה אחרונה", [הראתי זאת לאחד מבני המשפחה ואמר לי שאין זה כתב ידו], כתב יד מזויף זה הוא כנגד הפוסקים ה'נודע ביהודה' וה'מעשה רב' ודעימיה, ו'שלחן ערוך הרב' (סימן תפ"ו) שצריך לאכול כחצי ביצה לעשות ברכה אחרונה, או כביצה לשיטת ה'נודע ביהודה'. מלבד זאת רה"י מרגולין הביא ראיות ששיעור כזית הוא משהו קטן ביותר, כל דבריו הם עורבא פרח וכן אינו מבין פשוט פשוט במשנה ובגמרא כדלקמן.

שם (עמוד פ"ח) העתיק את דברי ר"ח בנ"ש שרוצה להביא ראיה שזית הוא קטן ופחות ממנו נקרא פירור, וכבר הבאנו דלא ידע גמרא מפורשת שגם כזית נקרא פירור כמבואר בגמרא (ברכות נב:) וזה לשונה: ובית הלל אומרים אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהם כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית, יוצא מדברי הגמרא שגם כזית הוא בגדר פירורין.

עוד כתב שם רה"י מרגולין וזה לשונו: "וצרף כאן את המשנה בשבת (קמג.), דפירורין שהן פחות מכזית אינן מוקצה אע"פ שאינם מאכל אדם, כיון שהם ראויים למאכל בהמה. הרי א"כ כל שהן פחותות מכזית- מדובר על חתיכות כה קטנות עד שמחמת קטנותן אינן ראויות לאכילת בני אדם, ורק לבהמה נותנים אותם" עכ"ל, דברי רה"י מרגולין הם נגד רש"י במשנה שם שכתב, פירורין פחות מכזית וכל שכן כזית כדמפרש טעמא שהם מאכל בהמה, ואם כן אין כאן אפילו לא שמץ של פירור לשער בזית קטן כנגד דברי הפוסקים.

עוד ראיה הביא (עמוד צ"ד) "מקמיצה שרש"י בזבחים (דף ל.) ד"ה וכי, כתב וזיתים הרבה יש, הרי שהזית קטן הוא", רה"י מרגולין לא הבין פשוט פשוט ברש"י שהכוונה על השירים שבהם יש הרבה זיתים ולא על הקמיצה שהרי מדובר שם בפיגול ואכילת מנחה, ולא אכילת קומץ או לבונה, והדבר פשוט שהרי רש"י לא יחלוק על הגמרא שהקומץ מכיל שני זיתים.

עוד כתב (עמוד צ"ה) בשם הרה"ג משה מרדכי קרפ שליט"א מחבר ספר 'חג בחג' שרוצה להביא ראיה ששיעור זית הוא קטן, מהגמרא (ביצה טז.) שמנונית שעל הסכין גוררו וסומך

עליו משום ערובי תבשילין אם יש בו כזית, והרי כמות השומן שעל הסכין הוא מעט, ואם כן רואים ששיעור זית הוא קטן שאיך שייך שיהיה כזית על הסכין, עכ"ל. ולא דייק בדברי הפוסקים שהרא"ה מלונל, וכן שו"ע הרב (סימן תקכ"ז י"ג) כתבו שומן של צלי שעל הסכין, דהיינו שומן חם, ובבדיקה שנעשתה בשומן חם של כבש שנחתך בסכין, נדבק על הסכין גושים של שומן כמות שממלאת חצי כוס ויותר, והראתי את הדברים להרה"ג משה מרדכי קרפ והסכים לדברינו וחזר בו וכתב כנגד שיטת 'המחדשים' שהפריזו על המידות להקטין את השיעורים כנגד הפוסקים.

שיעור כזית וכן שאר השיעורים הם הלכה למשה מסיני, כן מבואר ברש"י (עירובין ד.) על דברי הגמרא שיעורין הלכה למשה מסיני שכתב כגון כזית דם חלב פיגול ונותר וכזית מן המת שמתמא באהל ושאר השיעורין דמפרש לקמן, ואם כן רואים מרש"י ששיעור כזית הוא חלק משאר השיעורין ולא שיעור בפני עצמו, וכבר כתב כן בפירוש ה'מגיד משנה' (פ"א מעירובין הי"ב), וכן הוא ברור מהלכה למעשה שנפסק בשו"ע (או"ח סימן תפ"ו) ששיעור כזית הוא חצי ביצה.

האם שייך לחלוק על הלכה למשה מסיני?

כתב הרה"ג מנדל שפרן (נדפס בספר 'הידורי המידות' עמוד ס"ג) וזה לשונו: "אבל ודאי הכרעת גאוני עולם שהביא מע"כ שהשיעור זית מעיקר הדין קטן עד כדי פחות מ-4 סמ"ק היא הלכה למעשה", דהיינו שסומך על דברי ד"ר כסלו שהמציא ששיעור כזית הוא 3 סמ"ק, לפי חשבון 'המחדשים' שמשקל הוא חצי מהנפח יוצא ש-2 גרם זה כזית, ופרופסור גרינפלד אחד 'מהמחדשים' הביא ציור המחשה לגודל כזית עגול בקוטר כ-2 ס"מ בעובי 1.8 מ"מ, יוצא לדברי הגר"מ שפרן שאם אדם אכל במבה אחת זה יותר משיעור כזית, או לדברי הפרופסור גרינפלד מי שאוכל דגן בוקר אנגלי אחד הנקרא 'שרדי' (shreddie 1) יש בו שיעור 2 זיתים.

והדברים פלא ותימא גדולה שתלמיד חכם כרבי מנדל שפרן יכתוב הלכה למעשה על פי ד"ר כסלו ופרופסור גרינפלד נגד כל הראשונים והשו"ע ששיעור כזית הוא כחצי ביצה או כשליש ביצה לשיטת הרמב"ם; ובגמרא (יומא לט.) כל כהן מגיעו כפול בלחם הפנים וכתב רש"י שאינו כזית והרי הפול הוא יותר גדול מ-4 סמ"ק, והנה השו"ע (או"ח סימן ר"י סעיף א) כתב שיש פוסקים כהירושלמי שעל בריה פחות מכזית כגון ענב או גרגיר רמון מברכים ברכה אחרונה, וכתב שעל כן נכון שלא לאכול בריה פחות מכזית, והרי סתם ענב הוא הרבה יותר גדול מ-4 סמ"ק לדברי רבי מנדל שפרן מדוע כתב השו"ע שלא לאכול ענב.

בספר 'שיעורי תורה' (סימן ג אות כ"ז) הביא, שהראב"ה (סימן תקכ"ה) כתב שמוכח מהגמרא שכביצה הוי כשני זיתים, ומי שאינו יכול להכניס לפיו כשני זיתים, שיאכל את הזיתים בנפרד; ואם נאמר שהזיתים הם בגודל הטבעי אין שום מציאות שאדם לא יכול

להכניס שני זיתים כאלו לתוך פיו ולאוכלם כאחד, אלא ודאי ששני זיתים הם בגודל של ביצה בינונית, ויש אנשים שאינם יכולים להכניס זאת לפיהם ואשר על כן אומר הראב"ה שאפשר לחלק האכילה.

בגמרא ירושלמי יומא כל כהן שאינו קומץ שני זתים פסול ואם נאמר ששיעור זית הוא כמו זית קטן אפילו ילד יכול לקמץ שני זתים, ובבדיקה במציאות שעשיתי בשיעור קמיצה באנשים בינוניים יצא שהם קמצו כ-10 זתים עם גרעיניהם, בזיתים הבאים מבית השיטה שהם יותר גדולים מהזיתים של שפלת לוד, שהביאו 'המחדשים' בשם ד"ר כסלו שערך מחקר בזית שמן בארץ ישראל המכילים הכי הרבה שמן בתוכם ולדעתו הזית האגורי הוא זה שגדל בשפלת לוד, דברי 'המחדשים' הם נגד משנה (מנחות פה:): תקוע אלפא לשמן אבא שאול אומר שניה לה רגב שבעבר הירדן, ותקוע היא בגוש חלב בנחלת אשר, וכבר הביא הר"ן בפרק במה מדליקין לגבי נס חנוכה שהלכו ארבע ימים להביא שמן טהור להדלקת המנורה, וברור שהלכו לתקוע, כי לוד הוא מהלך יום אחד מירושלים, כמבואר במשנה (מעשר שני פ"ה מ"ב).

דברים חמורים מאלה כתב רי"ה מרגולין על מרן ה'בית יוסף' שפסק באו"ח (סימן תפ"ו) ששיעור זית הוא כחצי ביצה, וכן פסקו רובם ככולם - הראשונים והאחרונים, ופסק זה אינו מתאים לתאוריה של רי"ה מרגולין בשיעור הכזית, על כן כתב בספרו החדש 'הידורי המידות' עמוד ק שפסק השלחן ערוך אינו הוראה למעשה.

לא נמצא שום פוסק בעולם שהעלה על דעתו מחשבה שה'שלחן ערוך' אינו הוראה למעשה, וכל שכן שאין פוסק שיבטל כלאחר יד את מרן ה'בית יוסף'.

תגובת הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א:

כשהראתי את הדברים הנ"ל להגאון רבי עזריאל אויערבאך, הגיב: "זו חוצפה נוראה".

למרות שכתבנו לו את הדברים הנ"ל, הדפיסם במהדורה חדשה והשאיר את הדברים הנ"ל.

עוד הביא בספר 'הידורי המידות' עדיות ממספר רבנים ששאלו את הסטייפלער אודות שיעור כזית וכל אחד מביא דוגמא של שיעור מצה וכל אחד שונה מחבירו פוחת והולך והדברים סתרי אהדדי, וצריך עיון כיצד יתכן הדבר?

כתב הגאון בעל ה'כסא דברכתא' [הודפס בסוף ספר 'קרית ספר' למאירי תרכ"ג, ולא נמצא באוצר החכמה ובספריות האלקטרוניות] רבי משה הכהן נהר נכד הגאון רבי חיים פאלאג'י בתשובה לבעל 'פתח הדביר' בשיעור רביעית, (דף כ"ח ע"ב) וזה לשונו: "דהרי זה דומה לשיעור כזית וכביצה דעינינו רואות דאיכא ביצי מצרים שהם קטנים כחצי ביצה בינונית וכן כזית דהוא כחצי או שליש ביצה לכל מר כדאית ליה ואנו רואים עתה דהזיתים אינן אפילו חומש ביצה הבינונית אם יאמר לך אדם בואו ונסמוך לברך על שיעור כזית

שבזמנינו, הא ודאי מחינן ליה במרזפתא דאין שיעורי תורתינו אמורים בשמות מושאלים ככזית וכביצה וככותבת לסמוך בהם ובדיק בשמייהו דשיעור דוקא דגם בדיקה וחקירה בעי אם ישתוו הכמותים ההם לערך מדה ושיעור המסור לנו על פי תורתנו מהלכה למשה מסיני לפי אומדן דעת הרואה. וכו'. עכ"ל

מכשול של ברכה לבטלה

כתב הראב"ה (סימן ק"ז) "דכל היכא שצריך כזית צריך שיהיה המאכל בהרווחה לפי שאין אנו בקיאים בשיעור זית כדי שלא תהא ברכה לבטלה", והסביר דבריו בספר 'שיעורי תורה' דהגם שכתב שזית הוא חצי ביצה ואם כן לכאורה יש בירור ששיעור כזית הוא חצי ביצה, אלא יש לומר דמכל מקום גם בשיעור ביצה אין אנשים בקיאים לדעת מהו הבינוני, על כן יש להחמיר.

השו"ע הרב (סימן תפ"ו) כתב מי שאכל שליש ביצה צריך להשלים ולאכול כחצי ביצה ולא להכנס לספק ברכות, וכן ב'מעשה רב' (הלכות ברכות אות ע"ד) כתב: וזה לשונו, "לא יאכל לכתחלה דבר שהוא שליש ביצה שהוא בספק ברכה אחרונה. ואם אכל חובה עליו להוסיף עוד לאכול עד שיהא כביצה [ר"ל ביצה דידן שהוא חצי ביצה שבדורות חז"ל לפי מה שנמדד לפניו ז"ל שיעור חלה לקמן סימן ק"ה] לברך אחריו וכן בבריה נמי דינא הכי [עיין שו"ע סימן ר"י סעיף א וסימן תפ"ו סעיף א] ואין סברא שיוציא אותו אחר שאין מוציאים בברכת הנהנין כי אם בור, וזה לא דמי לבור שיכול לקנות ולאכול עד שיהיה בו כשיעור" עכ"ל.

ראיה מהתוספתא ששיעור כזית הוא משקל 24 גרם

התוספתא מנחות (פרק י"ב ה) אומרת שקומץ מחזיק משקל 10 דינרים, והיות והקומץ מחזיק כשני זיתים יוצא משקל כל זית 5 דינרים השווים 7.5 דרהם, והקשה בפירוש 'חסדי דוד' שהרי לשיטת התוס' כזית הוא משקל 9 דרהם ולרמב"ם הוא משקל 6 דרהם ונשאר בצ"ע, ונראה לתרץ קושיותו שהתוספתא מדברת בקומץ שהוא מחזיק כשני זיתים שהם כביצה ללא קליפתה ולכך יוצא שמשקל כזית הוא פחות מ-9 דרהם, ומכל מקום יש ראיה ברורה מהתוספתא ששיעור כזית הוא משקל 7.5 דרהם השווים 24 גרם.

תשובה בענין כזית

תשובה למו"ץ בירושלים שכתב ששמע שלחולה בשעת הדחק אפשר להקל לאכול 9 גרם מצה.

יש לדון בדברי כת"ר אלו ובראיות שהביא כדלקמן:

א. לשער לחולה כזית מצה לפי הזית שבזמנינו לכאורה זה נגד פסק ה'משנה ברורה' (סימן תפ"ו) שכתב לחולה שקשה לו לאכול כחצי ביצה אפשר לסמוך על שיטת הרמב"ם לאכול שליש ביצה, וקשה להאמין שהגר"נ קופשיץ יחלוק על 'משנה ברורה' מפורש.

ב. מה גודל הזית של זמנינו, במציאות יש כיום זיתים גדולים שמשקלם נע בין 15 גרם ל-20 גרם, כך שאפילו אם נקל לחולה בשעת הדחק לפי הזית שבזמנינו דלא כפסק ה'משנה ברורה', צריך עיון מדוע שלא נחמיר לשער לחולה כזיתים הגדולים שיש כיום, לפיכך אין מקום לשער ב-9 גרם.

ג. מה שהביא מה'חתם סופר' לא ידוע לי היכן ה'חתם ספר' שכת"ר מציין; אמנם ה'חתם סופר' (סימן קכ"ז) ד"ה לכן נ"ל להלכה ולמעשה כתב וזה לשונו: "ואמנם הזיתים נשארו בשיעור חצי ביצה בינונית שבזמנינו, וכן שיעור אתרוג הוא כביצה שלנו, וכן אכילת יום הכפורים לחולה שיש בו סכנה הוא פחות קצת מכותבת שלנו שהוא פחות מביצה שלנו". וכן בהגהות יור"ד (סימן מד ז) כתב צריך עיון איך אפשר לשער כוליא שהקטינה בענבה שבזמנינו.

ד. מה שכת"ר הביא מהש"ך (יור"ד סימן מ"ד י"ב) בשם הראב"ן במעשה שהיה במגנצ"א, הנה בספר 'שיעורי תורה' (עמוד ק"ח מהדורה חדשה) הקשה שאם נאמר כהבנת ה'אמרי ברוך' יוצא שבבהמה דקה מחמירים יותר מבהמה גסה וזה הפך הסברא והפך דין הגמרא, ומתרץ שכוונת הראב"ן שהכשירו בכענבה ולא הצריכו יותר מענבה, ואין כוונתו לשער בענב של ימיו אלא בשל זמן הגמרא, וראיה לדברי מורינו הגאון רבי חיים נאה שהרי הש"ך הביא את ה'אור זרוע' (סימן תכ"ג) שדן במפורש האם אפשר להכשיר בענבה וכתב עד כפול וכפול כשירה עד כענבה בינונית וכענבה כשרה דהיינו שהש"ך למד דלא כמרן ה'בית יוסף' שבענבה פסולה והביא ראיה לדבריו מהראב"ן וכן ה'אור זרוע' הביאו, וכן הש"ך מביא את המהרש"ל שהביא הט"ז שם (ס"ק י"ב) שקבלה בידינו מבעלי התוס' שזית הוא חצי ביצה אף על פי שאין עתה כך כלל וכלל לא. כך שלכאורה יוצא מדברי הש"ך ראייה ברורה שסובר שזית הוא כחצי ביצה.

בספר 'ילקוט הגרשוני' כתב שאין הוכחה כפי שדייק ה'אמרי ברוך' שלא כהצל"ח שדין כוליא שהקטינה הוא מדרבנן ועל כן הקילו בה אבל שיעורי דאורייתא שהם הלכה למשה מסיני אין להקל בהם כך שלדבריו אין שום ראייה מדין כוליא שהקטינה לאכילת מצה.

בספר 'דרכי תשובה' (סימן מ"ד סק"ס) הביא שה'משבצות זהב' הסתפק מה הוא שיעור ענבה וה'חתם סופר' נשאר בצ"ע להקל, וב'דעת קדשים' החמיר שצריך כזית בבהמה בת ח' ימים, והמהר"ם שיי"ק העלה ששיעורו חצי ביצה, ששיעורו בכזית מהני אליבא דכל הסברות, והמהרש"ם שהיה מגדולי פוסקי פולין ב'דעת תורה' כתב לדינא כחצי ביצה אך

בשעת הדחק והפסד מרובה יש להקל ולשער ענבה כאגוז שקורין וועלשיני נוס {אגוז מלך}, מכאן פירכה ל'שמועות' שבפולין היו משערין כזיתים קטנים.

בדין 'ניטל הכבד' (יור"ד סימן מ"א) כתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ (כרתי סק"ב) "כזית במקום מרה שיעור זית יש להחמיר דצריך להיות חצי ביצה עיין או"ח תפ"ו", וב'ערוך השלחן' (יור"ד סימן מ"א ס"ט) כתב "שיעור זית ידוע שיש מחלוקת הראשונים אם הוא כשליש ביצה או חצי ביצה ופשוט הוא שיש להחמיר בכאן להצריך בכחצי ביצה דזהו ספק תורה" עכ"ל. ואין בפוסקים מי שחולק על זה ומיקל, וכמובן שאם איזה רב יפסוק כדברי 'המחדשים' יוצא שהוא מאכיל טריפות.

ראיה מהפוסקים שלא משערים בפירות דזמנינו אפילו לחומרא נגד המסורת

ה. בדין 'תוספת אונא על גבה' כתב המחבר (יור"ד סימן ל"ה ס"ח) שהיא טריפה והוא שתהיה כעלה של הדס אחר שנפחוה, וכתב ה'דרכי משה' (אות י"ב) שיעור טרפא דאסא בגודל צפורן אגודל אדם בינוני ויש אומרים שהוא פרק אמצעי של אגודל, וכתב בספר 'דרכי תשובה' (אות קע"ד) שבעל הקיצור שו"ע בספרו 'תורת זבח' הקשה מדוע שלא נחמיר לפי ההדסים הקטנים שיש כיום ולאשר שה'תבואות שור' ושאר מחברים לא ראו במדינותיהם מין הדסים אלו, והביא שבספר 'דברי יוסף' (סימן קצ"א) שהשיג עליו בטוב טעם והעלה בראיות וסברות שבעל כרחך לא ניתן לשער על פי ההדסים השכיחים כעת, וכן כתב ה'מנחת יצחק' בשם האב"ד דבריסק דלא פסקינן כ'תורת הזבח', ובספר 'דעת תורה' (ס"ק כ"ד) כתב שהעיקר לדינא שיש לשער בצפורן אגודל בין להקל ובין להחמיר.

ו. בדברי הגר"ח מוואלאז'ין: בספר 'שערי רחמים' (עמוד 16) כתב "ואחר כך אוכלים מרור כזית ושיעורו כביצה", דהיינו שאפילו בדין דרבנן החמיר להכפיל השיעור, ועוד כתב שם (עמוד 19) ששמע מרבי יוסף האב"ד דסלוצק שהקשה לגר"ח מוואלאז'ין שהקיל מאד בשיעור כזית ממה נפשך אם הוא מחמיר בשיעור רביעית להכפיל השיעור מדוע בשיעור כזית הוא מיקל, ואם בשיעור כזית הוא מיקל מדוע מחמיר בשיעור רביעית, והגר"ח מוואלאז'ין לא ענה לו; ואולי בעצם זה שהגר"ח מוואלאז'ין לא ענה לו יתכן שחזר בו, וכן לא ברור כמה הקיל, מכל מקום נראה שבעצם לא קיבלו את דברי הגר"ח מוואלאז'ין; ושם (עמוד 20) כתב "שמעתיק מכתב יד כמה דברים ששמע מהגר"ח מוואלאז'ין או מפי אחרים ואף כי לא נודע אם לא נמצא בו טעות המעתיקים אך נמצא בם כמה מרגלית יקרות", עכ"ל. ושם (עמוד 23 אות נ"א) הביא שאמר שעל שליש כף מצה מבושלת בחלב אפשר לעשות קידוש במקום סעודה שיש שם כזית. ומורינו הגאון רבי חיים נאה הוא זה שהסביר את הוראה זו שהביאו מהגר"ח מוואלאז'ין, שאולי סובר שהולכים לפי הזית

בזמנינו, ואמנם דחה את סברא זו מהגמרות והראשונים; ואם כן יוצא שקשה לסמוך על שיטה זו מהסיבות דלהלן: א] כבר כתב בספר 'שערי רחמים' שלא ברור שאפשר לסמוך על כתב יד זה. ב] הכפות בזמנם היו הרבה יותר גדולות מהכפות כיום. ג] גם חסר הנתון באיזה גובה היתה המצה המבושלת בכף. ד] מצה מבושלת היא דחוסה וכבדה כך שנראה שבשליש כף יש ודאי יותר מ-9 גרם.

ז. מה שהביאו בכמה ספרים ראייה מהנצי"ב ב'מרומי שדה' פסחים (דף לט.). שמשערים בזית דזמנינו ראה בספר 'מנחת אשר' להרה"ג אשר וייס (ח"ג עמוד מ"ט); כבר כתבתיו שאדרבה מהנצי"ב יש ראייה הפוכה, הנצי"ב כתב לבנו הגאון רבי חיים ברלין שגר בירושלים, והיה מחמיר ביותר גם בשיעור אכילת מרור ואכל כמות מרובה של חריין, (א) שאין להוסיף במרור על השיעור שהוא מדרבנן, (ב) לשיטת הרא"ש אין מצוה בכזית מרור אלא כל שהוא לטעום טעם מרור, (ג) ששיעור כזית הנפסק בשו"ע הוא קטן מאד ולמה לנו להחמיר, (ד) כתב לו שלא לאכול חריין שהוא מזיק לגוף. הנה הנצי"ב לא כתב לבנו שלא להחמיר בשיעור אכילת מצה, וגם לא כתב שמשערים בזית דזמנינו. [דרך אגב מורינו הגאון רבי חיים נאה עשה שימוש חכמים אצל הגאון רבי חיים ברלין והוא זה שנתן לו את התואר 'מורינו' בגיל 20].

סיכום הדברים: אין שום מקום לזוז מפסק השו"ע וכל הפוסקים שצריך לאכול כזית כחצי ביצה לאכילת מצה, ובשעת הדחק מי שקשה לו חצי ביצה, יכול לסמוך על דעת הרמב"ם שכזית הוא כשליש ביצה, שמקור הדברים הוא מהלכה למשה מסיני כמו שנתבאר, ודברי 'המחדשים' רק מכשילים ויוצרים בלבול בקרב הציבור ובמיוחד אצל אנשים שלא היה להם מסורת מדבית אבא.

